

IZDVAJAMO IZ OVE EDICIJE

JADI MLADOGA VERTERA, Johan Volfgang Gete

JEDNA SVANOVA LJUBAV, Marsel Prust

MRTVE DUŠE, Nikolaj Gogolj

ZLOČIN I KAZNA, Fjodor Dostojevski

SLIKA DORIJANA GREJA, Oskar Vajld

FRANKENŠTAJN ILI MODERNI PROMETEJ, Meri Šeli

MOBI DIK, Herman Melvil

RAT I MIR I–II, Lav Tolstoj

PROCES, Franc Kafka

VLADALAC, Nikolo Makijaveli

MARKO AURELIJE

MEDITACIJE
ILI SAMOM SEBI

Prevod sa grčkog i objašnjenja
Albin Vilhar

Laguna

Naslov originala

Marcus Aurelius

TA EIS HEAUTON

Translation copyright © srpskog izdanja 2026, LAGUNA

KLASICI
SVETSKE
KNJIŽEVNOSTI

Knjiga br. 66

Marcus Aurelius.

Sadržaj

<i>Kako upotrebiti život</i>	<i>9</i>
(Vladeta Janković)	

MEDITACIJE ili SAMOM SEBI

Prva knjiga	.27
Druga knjiga	.41
Treća knjiga	.49
Četvrta knjiga	.59
Peta knjiga.	.75
Šesta knjiga	.89
Sedma knjiga	105
Osma knjiga.	121
Deveta knjiga	137
Deseta knjiga	151
Jedanaesta knjiga	165
Dvanaesta knjiga	177

PRVA KNJIGA

1. Plemenitost i blagost nasledio sam od svoga dede Vera.¹

2. Skromnost i muževnost od onoga što se o mome ocu² priča i što još sam znam o njemu.

3. Po majci³ strah božji i darežljivost i ne samo strah od rđavih dela, već i od rđavih misli; od nje sam još nasledio i to da živim umerenim životom, daleko od života bogataša.

4. Od svoga pradede⁴ primio sam načelo da ne posećujem javne zabave, predavanja i recitacije i prihvatio običaj da držim u kući dobre učitelje i ubeđenje da na takve stvari treba u velikoj meri trošiti.

¹ Ver: Marcus Annius Verus (umro 138. n. e.).

² otac Annius Verus.

³ majka Domitia Lucilla, ili, prema podacima Kapitolina, Domitia Calvilla.

⁴ praded: ili Annius Verus, praded po ocu, rimski senator i pretor, ili Katilije Sever (Catilius Severus), praded no majci.

5. Moj vaspitač⁵ naučio me je da se ne oduševljavam ni „Zelenima“ ni „Plavima“, ni okruglim ni duguljastim štitovima; ulio mi je moć da istrajem u naporima i da budem zadovoljan malim; osposobio me je da se sam umem latiti posla; da se prihvatim mnogih stvari i da nerado slušam klevete.

6. To što se ne bavim ništavnim stvarima, nasledio sam od Diogneta;⁶ što ne verujem u priče čudotvoraca i čarob-

⁵ Ko je ovaj vaspitač kojega Marko Aurelije ne pominje? To što filozof ne navodi njegovo ime, dokazuje da ga je Aurelije neobično voleo i da je ovom učitelju bio neobično zahvalan jer ga pominje odmah iza članova svoje porodice. Možda je ovaj čovek bio opšte poznata ličnost, pa prema tome nije ni bilo potrebno da ga pisac naročito spomene. Neki misle da je to možda neki Aleksandar iz Kotieona u Frigiji (vidi napomenu 11 u prvoj knjizi). Zanimljivo je to da ni Kapitolin u biografiji cara Marka Aurelija ne spominje toga čoveka po imenu, već samo kaže (caput 10) da je Marko plakao kad mu je ovaj učitelj umro. – U Rimu su postojale četiri organizacije koje su imale za zadatak priređivanje cirkuskih igara; one su raspolagale konjima i osobljem koje je bilo potrebno za održavanje trka i stavljale su ih na raspoloženje priređivačima igara uz odgovarajuću odštetu. Svaka od ovih organizacija je imala svoju boju i vozači su na trkama nosili tu boju. Te četiri organizacije su bile: 1. *factio albata* (beli), 2. *factio russata* (crveni), 3. *factio prasina* (zeleni) i 4. *factio veneta* (plavi). Car Domicijan uveo je još dve (carske) boje: zlatnu i purpurnu, ali se to nije dugo održalo. I narod je bio podeljen na četiri stranke. Oduševljenje naroda prilikom igara bilo je ogromno i mogli bismo ga uporediti sa oduševljenjem današnjih posmatrača utakmica između dva (ili više) klubova. – Neki gladijatori (takozvani *hoplómachoi*) nosili su duguljast štit (*scutum*), njihovi protivnici (*provocatores*) imali su okrugao štit (*parma*).

⁶ Diognet (Diógnetos) je bio učitelj Marka Aurelija u slikarstvu, kao što priča Kapitolin (c. 4: *operam praeterea pingendo sub magistro Diogneto dedit*). – Prepelice su Grci držali već za vremena Sokrata i Platona. – Bakhej je bio prvi učitelj filozofije. On je stajao na čelu Platonove Akademije. – Tandasid i Markijan su nepoznata imena. Izgleda, štaviše, da nam ona nisu predana u pravilnom obliku, nego su prilikom

njaka o bajanju i isterivanju demona ni u druge stvari te vrste; što se ne bavim odgajanjem prepelica niti me nešto slično može da zaludi; što volim da čujem i iskrenu reč; što sam upoznao filozofiju; što sam prvo slušao Bakheja, pa Tandasida i Markijana; što sam još kao dete pisao dijaloge; što volim tvrd ležaj prekriven samo krznom, i što uopšte imam navike koje odgovaraju životu grčkih filozofa – zasluga je Diogneta.

7. Blagodareći Rustiku,⁷ saznao sam da svoj karakter treba ispravljati i sređivati; nisam upao u sofističko oduševljenje; nisam pisao o naučnim teorijama, nisam izgovarao izreke koje treba da pobude na vrlinu, niti sam se prikazivao kao asket ili dobrotvor; nisam želeo da postanem govornik, pesnik ili kakav duhovit čovek; nisam kod kuće oblačio svečano ruho niti sam činio nešto slično; svoja pisma pisao sam jednostavno i prirodno, onako kao što je bilo njegovo pismo poslato iz Sinuese⁸ mojoj majci; čim su ljudi koji su me uvredili ili učinili bilo kakav prestup prema meni sami hteli da opet poprave svoju krivicu, popuštao sam i pomirio se sa njima; navikavao sam se da pažljivo čitam i da se ne zadovoljavam samo time što ću površno shvatiti samo sadržinu; brbljivcima nisam lako

prepisivanja rukopisa pretrpela izmene, te tako došla do nas u iskveranom obliku. Ime Markijan treba, možda, prepraviti u Maecianus, ili Metianus koji je bio učitelj Marka Aurelija u pravnim naukama.

⁷ Rustik (Rusticus) je bio stoički filozof i carev intiman prijatelj. Car ga je odlikovao i uzdigao do visokih počasti. U svome delu ga pominje dvaput.

⁸ *Sinuesa* je grad u Lacijumu. Mesto je poznato kao vinorodno. – *Epiktet*, rođen oko 60. n. e. u Hieropolisu u Frigiji. Kao rob je došao u Rim, gde je došao u dodir sa stoikom Musonijem Rufom. Car Domicijan ga je prognao iz Rima. Flavije Arijan (Flavius Arrianus) skupio je predavanja svoga učitelja Epikteta u osam knjiga „diatribai“.

verovao; i upoznao sam se sa spisima Epiktetovim, koje mi je on dao iz svoje biblioteke.

8. Od Apolonija⁹ sam usvojio slobodu mišljenja i načelo da se ništa ne sme ostaviti slučaju, nego da se u celokupnom svome delanju ni jedan jedini trenutak ne sme imati pred očima ništa drugo nego razum; još sam primio postojano držanje u teškim patnjama i zbog gubitka deteta i u dugotrajnim bolestima; on sam bio mi je živi primer kako jedan te isti čovek može biti i veoma energičan i popustljiv; poučavajući druge, nije nikad bio nestrpljiv; u njemu sam upoznao čoveka koji je svoju veštinu i iskustvo u pretresanju naučnih pitanja smatrao za najneznatniju od svih svojih vrlina. Od njega sam naučio kako treba primati tobožnje usluge svojih prijatelja i da radi njih niti treba žrtvovati svoju nezavisnost, niti se opet mora ravnodušno preći preko njih.

9. Sekst¹⁰ me je poučio da budem ljubazan; dao mi je primer kakva treba da bude kuća kojom upravlja otac; od njega sam saznao da treba živeti po prirodnim zakonima; naučio me je neusiljenom dostojanstvu; upoznao sam njegovu veliku pažnju i brigu za prijatelje; njegovo strpljenje prema neupućenim i neukim ljudima; njegovu sposobnost da se svakome prilagodi, tako da je druženje s njim bilo prijatnije od bilo kakvog laskanja, a istovremeno je svim tim ljudima ulivao poštovanje; on me je osposobio da pronađem i sredim svoja životna načela; nikada nije ispoljio gnev i nikada ga nije obuzela nikakva strast; nego

⁹ Apolonije, stoički filozof iz Halkide. Njega je car Antonin (Antoninus Pius) pozvao u Rim i poverio mu vaspitavanje Marka Aurelija.

¹⁰ Sekst (Sextos) iz Heroneje (Chaironeia u Beotiji, Grčka), rođak Plutarhov (Plutarchos), stoički filozof, odličan prijatelj cara Marka Aurelija.

je, naprotiv, u isto vreme bio i sasvim nepristrasan i veoma ljubazan; video sam i njegov način kako nenametljivo izriče pohvalu; kako je njegovo bogatstvo u znanju i kako se, ipak, njime ne razmeće.

10. Filolog Aleksandar¹¹ naučio me je šta je obzirnost; on nije pogrđnim rečima uhvatio i prekorevao učenika kad bi ovaj upotrebio neki varvarski, pogrešni ili grubi izraz, nego je u vidu odgovora ili potvrde, ili razmenjujući misli o toj stvari a ne o toj reči, ili na neki drugi sličan i kao uzgredan način, spretno isticao baš onu reč koju je ovaj morao da upotrebi.

11. Od Frontona¹² sam saznao kolika je zavist i splet-karenje i neiskrenost kod tirana i da naše plemstvo, naši patriciji, imaju manje čovekoljublja nego ostali ljudi.

12. Platonik Aleksandar¹³ ulio mi je osobinu da ne govorim često i bez potrebe i da ni u pismu ne napišem kako „nemam vremena“, te da se tako, izgovarajući se prilikama oko nas, neprestano ne izvlačim od dužnosti koje nam nameću odnosi prema našim bližnjima.

13. Katul¹⁴ me je naučio da ne odbacujem prijatelja koji me, makar i bezrazložno, zbog nečega optužuje, nego da pokušavam da mu ponovo povratim pređašnje raspoloženje i naklonost prema sebi; da o svojim učiteljima govorim samo dobro i da to činim iz ubeđenja, kao što

¹¹ Aleksandar (Aléxandros), gramatik iz Kotiejona u Frigiji, bio je učitelj grčkog jezika caru Marku Aureliju i njegovom bratu (adoptivnom) Veru.

¹² Fronton (Fronto) iz Cirte u Numidiji (Afrika), poznati retor u Rimu za vreme cara Hadrijana (117–138). Sačuvana nam je njegova prepiska sa Markom i ona nam pokazuje koliko je car obožavao svoga učitelja i prijatelja.

¹³ Aleksandar, platonik i prijatelj carev, takođe njegov sekretar.

¹⁴ Katul Cina (Catulus Cinna), neki stoik.

se priča za Domicija i Atenodota;¹⁵ najzad, da iskreno volim svoju decu.

14. Od brata Severa nasledio sam smisao za domaći život u ljubavi i ljubav prema istini i pravdi; preko njega sam upoznao Trazeja, Helvidija, Katona, Diona i Bruta¹⁶ i stekao predstavu o demokratskom uređenju, koje počiva na ravnopravnosti među građanima i na slobodi govora svih ljudi, i o monarhiji u kojoj sloboda podanika vredi više nego sve ostalo. Njegova je zasluga i to što sam duboko i nepokolebljivo cenio filozofiju; primio sam njegovu sklonost da činim dobro i obilno delim poklone; stekao ubeđenje da se od svojih prijatelja uvek mogu nadati najboljem i da mogu verovati njihovoj ljubavi; imam i njegovu otvorenost prema onima koji se sa njegovim postupcima nisu slagali: i iskrenost prema prijateljima koji nisu morali da nagađaju šta on želi, a šta ne, jer je bio otvoren prema njima.

15. Od Maksima¹⁷ sam naučio da vladam sobom i da po svaku cenu istrajem na dobrom putu; da uvek,

¹⁵ Domicije i Atenodot. Domicije (Domitius) je jedan od Markovih predaka po majci, a Atenodot je, verovatno, Frontonov učitelj.

¹⁶ Brat Sever (Severus): ne zna se ko je to. Marko Aurelije nije imao brata i zato neki izdavači i komentatori misle da je u tekstu prvobitno stajalo Ouerou (Veru). Ali Ver, (usvojeni) brat Markov, nije bio čovek takvih sposobnosti da bi ga Marko toliko hvalio. Verovatno je to ime nekog peripatetika Klaudija Severa (Claudius Severus). Taj Klaudije je bio otac Markovog tasta (?). – Thræsea Paetus, stoik, koji je izgubio život pod Neronom. Helvidije Prisk (Helvidius Priscus), republikanac, osuđen na smrt od cara Vespazijana (69–79). – Katon Mlađi (M. Porcius Cato), *Dion iz Pruze* (sa nadimkom „Zlatousti“, Chrysostómos), Brut (D. Iunius Brutus), ubica Gaja Julija Cezara. Sve su to bili ljudi koji su izgubili život zbog svog republikanskog ubeđenja, kao mučenici.

¹⁷ Klaudije Maksim (Claudius Maximus), stoički filozof, koga je Marko Aurelije visoko cenio.

a naročito za vreme bolesti, sačuvam vedrinu duha; da obeležim svoj karakter onom lepom mešavinom ljubaznosti i ozbiljnoga dostojanstva; video sam kako je on bez muke i roptanja vršio svoje dužnosti; kako su svi imali poverenje u njega; kako je, kad god bi što rekao, isto tako i mislio, a sve što bi uradio, činio je bez ikakvih rđavih namera; kako se ničemu nije divio, ništa ga nije moglo izbaciti iz ravnoteže, nikad nije ni žurio ni oklevao, niti je bio u neprilici ili utučen; nikad nije vidno isticao svoju ljubaznost ili neljubaznost, nije se ljutio niti je bio podozriv; upoznao sam njegovu dobrotu, njegovu sklonost praštanju i njegovu ljubav prema istini; osetio sam da je to čovek koji zna kuda ide, a ne čovek koji se, pometen, vraća na pravi put; znam da niko nikada nije imao prilike da pomisli kako ga on prezire, ali i da se niko ne bi usudio da sebe smatra boljim čovekom nego što je on; umeo je da se ljubazno ophodi...

16. Od oca¹⁸ sam nasledio blagost i nepokolebljivu poštojanost u stavu koji bi zauzeo posle dugog razmišljanja; isto tako, njegovu uzdržljivost prema prividnim počastima; njegovu ljubav prema radu i njegovu istrajnost; i to što je umeo da čuje one koji su imali da predlože nešto što bi bilo od opšte koristi; što je sa svakim postupao prema njegovim zaslugama i svakome davao ono što je zaslužio; što je znao gde treba pritegnuti, a gde popustiti; što je

¹⁸ otac: njegov adoptivni otac Antonin (Pius). – Pederastija je bila porok kod starih Grka. Kod Doraca je pederastija bila čak od strane države organizovana. Stariji je bio odgovoran za telesno i moralno obrazovanje i vladanje mlađeg i u bici je stariji (*erón, erastes*) stajao pored mlađeg (*erómenos*). Tek rimsko zakonodavstvo (Justinijan) je preduzelo korake protiv pederastije.

ukinuo ljubav sa dečacima; zatim njegovo druželjublje; njegove ustupke prijateljima, koje nije primoravao ni da stalno ručavaju sa njim, ni da ga na putu prate, nego je uvek bio podjednako raspoložen i prema onima koji su, zbog nekog važnog razloga, ostajali kod kuće; što je na sednicama sve oštroumno i ne žureći se ispitivao a nije pre vremena prekidaio istraživanje i zadovoljavao se površnim razlozima; nasledio sam njegovu veštinu da sačuva prijatelje; njemu oni nisu bili suvišni, ali nije ni ludovao za njima; od njega sam naučio da budem uvek veseo; da prozirem daleko u budućnost i budem spreman na svaku i najmanju slučajnost, ali da, pritom, nikoga ne uznemiravam; uočio sam da je za vreme njegove vladavine nestalo klicanja i laskanja bilo koje vrste; da je stalno vodio nadzor nad potrebnim uredbama i razumno upravljao javnim dobrima; da je mirno podnosio nezadovoljstvo uobičajeno u takvim slučajevima; prema bogovima bio je bez praznoverja; i da, što se ljudi tiče, nije išao za tim da bude omiljen; uopšte, nije težio da se dopadne i nije činio nikakve ustupke svetini, nego je u svima prilikama čuvao svoje trezveno rasuđivanje i svoj određeni stav: bio je neprijatelj prostačkih shvatanja i svih novotarija; umeo je da skromno i bez gordosti koristi sve stvari koje život čine lepim, i koje sreća tako obilato nudi; u svojoj skromnosti radovao se onome što je imao, a ono što nije imao, nije mu ni bilo potrebno; niko za njega nije mogao reći da je sofista, brbljivac ili cepidlaka, nego da je čovek zreloga duha, savršen u svakom pogledu, nepristupačan laskanju, priroda koja ume da upravlja i sobom i drugima; uza sve to, treba pomenuti da je prave filozofe poštovao, a one koji to nisu bili, nije prekorevao; ali nije dozvoljavao

da oni utiču na njega; zatim, tu je njegov način ophođenja i njegova ljubaznost koja ipak nikada nije prelazila granice; onda, još njegova odmerena briga o telu i to što nimalo nije ličio na čoveka koji preterano voli život niti se, iako nije bio sasvim ravnodušan prema tome, trudio da sebe ulepša, nego je živio tako da su mu, blagodareći toj pažnji, lekar, lekovi ili bilo kakva spoljna lečenja bili veoma retko potrebni. Odlikovao se jednom naročito lepom osobinom da se bez ikakve zavisti povlači prema ljudima koji raspolazu nekim naročitim znanjem, rečitošću na primer, temeljnim poznavanjem zakonodavstva, etike ili kakve druge stvari, i da se zajedno sa njima trudi kako bi svaki od njih bio cenjen prema svojim sposobnostima; i sve je to radio ugledajući se na svoje pretke, ali nije namerno stvarao utisak da se drži baš njihovih običaja; nije bio ni kolebljiv ni nestalan, već se rado zadržavao na istim mestima i istim poslovima; posle jakih napada glavobolje brzo se razvedravao i oduševljeno se opet vraćao svojim uobičajenim poslovima; retko i u malom broju slučajeva je nešto tajio, pa i to samo ako je bilo u pitanju opšte dobro; kada su priređivane javne igre, podizale se zgrade, delili pokloni ili se obavljalo nešto slično, bio je razuman i odmeren kao čovek koji vodi računa samo o onome što je potrebno, a ne brine se za slavu koju bi mu njegova dela mogla doneti; kupao se uvek samo kada je tome bilo vreme; nije se podavao strasti da neprestano zida i gradi; nije se zanosio ni dobrim jelima, ni tkanjem i bojom odeli, ni lepotom mladih tela; odelo mu je stizalo iz Loriuma, sa njegovog imanja u ravnici, a najveći deo svojih potreba nabavljao je iz Lanuvija. Seti se i toga kako je u Tuskulu postupio prema cariniku koji ga je molio i

drugih sličnih crta njegovoga karaktera; nije u njemu bilo ničega oštrog, ničeg nepristojnog, preteranog ili neumerenog, a najmanje je bilo neumoljive strogosti zbog koje bi mogao reći: „Do znoja!“; sve je na njemu do sitnica bilo smišljeno, nije bilo ni žurbe ni nemira, jedno je odgovaralo drugome, a sve je čvrsto i snažno bilo usklađeno sa samim sobom: moglo bi se i za njega reći ono što se govori za Sokrata, da je bio u stanju i da se odrekne i da uživa takve stvari koje prosečni ljudi nisu u stanju da odbiju, a u uživanju njihovom nemaju mere; ako je čovek postojan, jak i trezven u oba ova slučaja, onda je to dokaz njegovog ispravnog i nesalomljivog karaktera, a takav je bio moj otac u Maksimovoj bolesti.

17. Bogovima imam da zahvalim što sam imao valjane pretke, dobre roditelje, dobru sestru, dobre učitelje, dobru porodicu, rođake i prijatelje; kratko rečeno, skoro samo dobre ljude oko sebe, i zato što se nikada nisam toliko zaboravio da učinim prestup prema nekome od njih, iako sam, da se samo ukazala zgodna prilika, bio u stanju da zaista učinim tako nešto. Samo dobroti bogova zahvaljujem što se nije desilo ništa što bi moglo da me dovede u iskušenje; zahvaljujem im što nisam dugo bio vaspitavan kod miljenice moga dede i što sam svoju mladost sačuvao čistu, a nisam pre vremena počeo da trošim svoju mušku snagu, nego sam je sačuvao preko uobičajenog vremena; što sam za gospodara imao jednog vladara i oca koji me je oslobodio svake oholosti i najzad doveo do saznanja kako je i na dvoru moguće živeti bez telesne garde, bez sjajnih odela, lučonoša, kipova i sličnoga sjaja; kako je, štaviše, sasvim moguće da vladar živi skoro u istim uslovima kao i običan građanin, a da zato ipak ne bude ni malodušniji ni

manje ravnodušan kada su u pitanju brige za opšte dobro. Što sam imao brata¹⁹ koji me je svojim čestitim životom podstakao da se i ja staram o sebi i koji me je u isto vreme veselio svojim poštovanjem i ljubavlju; što nisam imao

¹⁹ Brat: Lucije Ver čiji primer bi pre mogao da odbija nego da privlači. Majka: Domicija Lucila (umrla 156). – Benedikta i Teodot. Imena su, svakako, hrišćanska, a hrišćane car nije voleo. To se može razabrati iz carevog *Dnevnika*. Držanje hrišćana u areni smatrao je teatralnim. To njegovo shvatanje je pomalo neobično kad, s druge strane, znamo kako je on lično gledao na stradanja i patnje i smrt. Ali su hrišćani bili neprijatelji religije (i, prema tome, države) a car je spas rimske države gledao u održavanju stare religije. – Zanimljivo je da Marko Aurelije tako lepo govori o svojoj ženi za koju biograf Elije Kapitolin (Aelius Capitolinus) veli (c. 19): *Faustinam satis constat apud Gaietam condiciones sibi et nauticas et gladiatorias elegisse* (da je Faustina sebi u Gaeti birala partnere na nivou matroza i gladijatora). A o njenom sinu Komodu veli: *multi ferunt Commodum ex adulterio natum* (mnogi misle da je Komod rođen iz preljubničke veze). Nemoguće je zamisliti da Marku Aureliju nije bilo poznato šta se u Rimu zuckalo. Nesreća za toga blagog čoveka je bila u tome što je imao takvoga sina: čudovište, za koga isti biograf veli: *si felix fuisset (Marcus Aurelius), filium non reliquisset* (da je Marko Aurelije imao sreće, ne bi za sobom ostavio sina). Otac se, doduše, trudio da svome sinu nađe najbolje učitelje, ali sve to nije ništa pomoglo. Kolika li je razlika između ovakvog sina i tako plemenitog i uzvišenog oca! – Stari su verovali u snove (uporedi Homera) koje šalju bogovi, a naročito Asklepije (Aesculapius), bog lekarske veštine. – Sofisti, ili pseudofilozofi, pojavili su se nekako u drugoj polovini petog veka pre n. e. Najpoznatiji sofisti su bili: Protagora, Gorgija, Prodik (Pródikos), Hipija (Hippias). To su bili učitelji koji su za novac poučavali bogatiju decu (filozofiju, književnost, matematiku, astronomiju, etiku, itd.). Ne postoji apsolutno znanje i apsolutna istina. Međutim, učenje njihovo bilo je napredno, jer oni su težili da sprovedu reformu političko-socijalnog života u smislu razumnog napretka. – Meteorologija ovde ne znači ono što kod nas, nego bavljenje astronomijom, nebeskim stvarima. – Kod Kvada: Kvadi su bili germansko pleme u jugoistočnom delu Germanije (kasnije Moravske). – Reka Gran. Misli se na reku Gran koja se uliva u Dunav.